

KUZHEY KAFKASYA (STAVROPOL) TÜRKMEN EDEBİYATINDA MAHTUMKULU

MAHTUMKULU IN NORTHERN CAUCASIAN TURKMENS LITERATURE

Savaş ŞAHİN*

Öz

17. asırda Mañgışlak, Üstyurt ve Balkan'dan Rusya'ya göç eden Kuzey Kafkas Türkmenleri 1677 yılında öncelikle Astrahan'a yerleşmişlerdir. Daha sonra ise Stavropol'da Kuma ve Terek Nehri boylarına yerleşen Türkmenler burada irili ufaklı on beş civarında köy kurmuşlardır. Kafkas Türkmenleri bugün Stavropol ve Astrahanda yaklaşık yirmi köyde yaşamaktadır. Stavropol Türkmenleri günümüzde dillerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olan topluluklardandır. Kafkas Türkmenleri geçmişte dillerini, edebiyatlarını, kültürlerini koruma konusunda büyük çabalar harcamışlar, kısmen yazılı çoğunlukla sözlü bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Kendi soylarından gelen büyük şairleri Mahtumkulu'yu uzak coğrafyalarda olsa bile unutmamışlar şiirlerini toylarda, meclislerde ezbere okumuşlardır. Bu çalışmada, Mahtumkulu'nun şiirlerinin Türkmenistan ve Kuzey Kafkasya Türkmenleri arasında bilinen nüshaları karşılaştırılacaktır. Ayrıca, Türkmenistan nüshasında bulunmayan Mahtumkulu şiirleri de yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler

Kuzey Kafkasya (Stavropol) Türkmenleri, Stavropol, Mahtumkulu, Magtymguly.

Abstract

The northern Caucasian Turkmens who migrated from Mangishlak, Üstyurt and Balkan to Russia in the 17th century first settled in Astrakhan in 1677. Later on, the Turkmen settled in the towns of Kuma and Terek in Stavropol founded here about 15 small villages. The Caucasian Turkmens today live in about twenty villages around Stavropol and Astrakhan. Stavropol Turkmens are the communities facing the danger of losing their language today. The Caucasian Turkmens have spent great efforts to preserve their language, literature, and culture. The great poets who came from their own lore read the Mahtumkulu by heart in the parliaments, even though they had not forgotten it in distant geographies. In this study, the copies of Mahtumkulu's poems known between Turkmenistan and Turkmen of the North Caucasus will be compared. In addition, Mahtumkulu poems that are not found in the Turkmenistan version will also take place.

Keywords

Northern Caucasus(Stavropol) Turkmens, Stavropol, Mahtumkulu, Magtymguly.

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, savass154@gmail.com

GİRİŞ

Günümüzde yedi yüzden fazla şiiri ve on kadar küçük çaplı poeması (şiirsel hikâyeleri) bulunan Mahtumkulu'nun Türk dünyasının birçok yerinde elyazmaları eserlerine rastlanmaktadır. Şairin birçok şiiri de halk dilinden derlenmiştir (Aşırov 2012:14). Şairin şiirleri, Türkmenler tarafından zevkle okunmuş, beğenilmiş, türkü hâline getirilerek bahşılar tarafından çalınıp söylenmiştir. (Aşırov 1984:11). Bahşılar, Mahtumkulu'nun şiirlerini ezbere bildikleri için divanı görmeden okumadan ezbere yazmışlar, yazdırmışlardır. Bu el yazmalarının çoğunun içinde Durdu, Talıbi, Zelili, Şabende, Mollanefes, Misginkılıç gibi Türkmen klasik şairlerinin şiirleri de bulunmaktadır (Yılmaz 2005:16). Mahtumkulu Adındaki Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün el yazma eserlerinin birçoğunu halk bahşılarının dilinden yazılıp alınan eserler oluşturmaktadır (Çarıyev, 1989:281-283).

18. yüzyılın ikinci yarısında Türkmenler arasında meşhur olan Mahtumkulu, birbirilerinden siyasi bakımdan kopuk, dağınık Türkmen kabileleri içinde hepsi tarafından eşit derecede kıymetli görülüyor, Türkmen halkının milli şairi olarak görülüyordu (Çarıyev,1989:280). Mahtumkulu; çok geniş bir coğrafyada tanınan, sevilen, şiirleri ezbere bilinen bir şairdir. Mahtumkulu Kuzey Kafkasya Türkmenleri arasında da oldukça meşhurdur. Kuzey Kafkasya'da 1983 yılında aylarca kalarak Türkmenler arasında dil ve folklor çalışmaları yapan Sapar Kürenov, Türkmen köylerinin hepsinde Mahtumkulu'ya olan sevgiyi gördüğünü ve Stavropol Türkmenlerinin şairin şiirlerini ezbere bildiklerini söylemiştir. Kürenov, Mahtumkulu Destanı'nın çoğunluğu dört az da olsa beş satırdan oluşan dizelerden oluşan kırk civarında şiirini tespit etmiştir. Kürenov günümüzde neşredilen Mahtumkulu Divanları'na Stavropolvaryantlarının eklenmesinin asıl nüshadaki manaların aydınlatılmasına katkısı olacağını söylemiştir (Kürenov 1989, 73-82). Stavropol'da yaptığımız saha çalışmalarında Türkmen bahşılarının şiirlerini not ettikleri defterlerin olduğu, şiirleri bu defterden okudukları, toylarda ve meclislerde Mahtumkulu'nun şiirlerini destansı bir şekilde ezgili olarak söyledikleri bilgisini aldık. Stavropol'da Çur Köyü'nde Türkmen bir araştırmacıdan, KuzeyKafkas Türkmenlerinin meşhur bahşılarında Nazar Bahşı'nın not defterini temin ettik. Defterde Bahşı'nın toylarda, meclislerde söylediği Mahtumkulu'ya ait olan şiirleri ve Köroğlu destanını not ettiğini tespit ettik. Çalışmamıza konu olan Mahtumkulu'nun şiirleri,Nazar Bahşı'nın defterinden aktarılmıştır.

Çalışmamızda, Mahtumkulu'nun şiirlerinin Stavropol nüshasıyla Türkmenistan'da yayımlanmış olan şiirleri karşılaştırdık. Bahşı'nın defterinde 45 şiir tespit edildi. Stavropol nüshasında eksik olan dördlükleri her şiirin başında belirttik. Stavropol nüshasında fazla olan dördlükleri belirterek, bunların Türkmenistan nüshalarında olmadığını gösterdik. Her iki nüshayı karşılaştırma yaparken iki nüsha arasında kelime ya da ses farklılıkları varsa bunları da italik yazı olarak gösterdik. Bahşı'nınkelimeleri açıklarken parantez içine aldığı kelimeleri olduğu gibi ekledik.Türkmenistan nüshasında olmayan şiirleri de tablo dışında gösterdik. Bu çalışmanın Mahtumkulu'nun çözümlenemeyen ya da anlaşılamayan şiirlerinin çözümlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, yüzyıllar önce anavatanlarından göç etmek zorunda kalan Kuzey Kafkasya Türkmenlerinin dillerinin anlaşılması bakımından çalışmamızdaki dil malzemesinin araştırmacıların çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünüyoruz.

1. Mahtumkulu'nun Hayatı ve Edebî Kişiliği

Türkmenlerin en büyük şâirlerinden biri olarak kabul edilen Mahtumkulu genel bir kabulle 1733-1782 yılları arasında yaşamıştır. Araştırmacılar, şâirin doğumunu 1733'lü yıllara yakın olduğu noktasında beyanlarda bulunmuşlardır (Cankurt 2013:912-913). Şâir, Etrek boyunda yer alan "Hacıgovşan" Hacı Kavuşan köyünde dünyaya gelir. Mahtumkulu Göklen boyunun Gerkez kabilesindedir. Bütün şiirlerinin konusunu halkın gerçek hayatından alan şâir ayrıca vatanseverlik, kahramanlık gibi konuları işlemiş, Türkmen mertliğini ortaya koymuş, hayatı boyunca Türkmen birliğini sağlamaya çabalamıştır (Sarıyev 2008:3809-3810). Türkmenlerin klasik edebiyatı dediğimiz dönem, 18. yüzyılda başlar. 18. yüzyıl edebiyatı halka yakın, halkın sıkıntılarının halkın diliyle anlatıldığı bir dönemdir. 18. yüzyılda Mahtumkulu ile birlikte, Azadı, Andalıp, Magrupı, Şabende, Gayıbı, Şeydayı gibi şâirler Klasik Türkmen Edebiyatı'nın temellerini atmışlardır (Garniyev 1975:9).

Mahtumkulu; yücelik, erdem ve fazilet vasıflarını dünyaya gelirken taşıyan büyük bir şairdir. Edebiyata, ilme susamış bir genç olarak değişik medres ve mekteplerde eğitim almış, Doğu'nun büyük âlimlerinin eserlerini okuyarak bilgisini artırmış, böylelikle devrin güçlü, dirayetli bir bilim adamı ve şairi olarak yetişmiştir (Gulla 1998:183). Türkmen boylarını birleştirmeyi isteyen, vatanın birlik ve beraberliğini arzulayan, 18. yüzyılın Türkmen hayatını, toplumun aksayan yönelerini, o dönemin siyasal ve sosyal şartlarını dile getiren Mahtumkulu aynı zamanda şiirlerinde insan sevgisini, güzel ahlâkı, erdemi, beşeri aşkı halkın anlayabileceği bir dilde âdeta bir oya gibi işlemiştir. Fuad Köprülü Mahtumkulu'nda Ahmed Yesevî'nin tesirleri olduğunu belirtmiş (Köprülü 1976:177) şâirin dini konularla ilgili şiirleri halkın anlayabileceği sadelikle işlediğini söylemiştir.

Derin bir maneviyatın hissedildiği şiirlerinde kullandığı dilin anlam yönüne hâkim olmuş, söz sanatlarını etkili biçimde kullanmış, halk ağzını kullanarak geniş kitlelere hitâp edebilmiş, eserlerinde dünya görüşünü, hayat felsefesini yansıtırken de anlam ve mecazla ilgili sanatları da oldukça etkili bir biçimde kullanabilmiştir (Erdem 2012:73). Mahtumkulu Türkmenlere has mahalli temaları ve söyleyiş tarzını bırakmadan, kısmen farklı nazım şekilleri içinde, Yunusla başlayan tsavvuf ve ilahi aşk konusunu, Karacaoğlandaki lirizm çizgisini takip ederek bütün Türkmen edebiyatının ışığı olmuştur. (Türkmen 2009:22).

Şâirin şiirlerindeki muhtevayı yaşadığı dönemle ilişkilendirmek ve yaşadığı dönemle olan bağlantısını ortaya koymak Mahtumkulu'yu anlamada oldukça önemlidir.

Mahtumkulu'nun yaşadığı 18. yüzyıl dış tehditlerin yanında, iç çekişmelerin de devam ettiği, yerel idarecilerin halka zulmettiği bir dönemdir. Türkmenler bu şartlarda yerleşik hayata geçmeye başlamıştır. Mahtumkulu, işte böyle bir ortamda doğmuş, yetişmiş ve eser vermiştir (Temizkan, 2010:174). Mahtumkulu Türkmen coğrafyası dışında Hindistan, Kâbil, Mergilan, Semerkant, Yesi, Buhara, Hive gibi Türk kültür coğrafyalarında bulunması, burada canlı olarak yaşayan Türk şiir geleneğini Nizamî, Nesimî, Fuzulî veya Nevaî gibi şahsiyetlerin şiir ve anlatmalarını öğrenen, üstatların eserlerini öğrenerek bilgisini artırmıştır (Çetin vd. 2015:84). Mahtumkulu klasik edebiyatı, özellikle de Nevâyî'yi bilmesine rağmen, şiirini Türkmen diliyle ve Türkmenlerin anlayıp benimseyeceği bir tarzda yazmıştır. Şiirlerinde henüz yazı dili olarak kullanılmayan Türkmen şivesinin kelime olarak, söyleyiş tarzı olarak yer aldığı görülür (Biray 1992:15).

2. Mahtumkulu'nun Şiirlerini Kuzey Kafkasya (Stavropol) ve Türkmenistan' da Yayımlanan Nüshalarının Karşılaştırılması

"Mahtumkulu'nun kendi eliyle yazdığı divan kaybolmuş, birine dikte ettirdiği şiirleri de bir dağ mağarasında çıkan yangında yanmıştır. Sonra çeşitli müstensihler topladıkları şiirleri divan hâline getirmişler. Bu yüzden de yazılan metinlerin çoğunda şiirlerin düzeni farklı ama çoğunun en başında "Bir gîce yafırdım tünîñ yârında" dizesiyle başlayan şiir sunulmuştur. Yüzerce yazma divanın arasında baştan sona kadar, düzgün ve hatasız olan nüsha yoktur." (Azmun 2012:87).

Mahtumkulu'nun şiirlerinin halk tarafından çok sevilip ve benimsenmesi, halk şairleri tarafından ezbere bilinmesi ve söylenmesi şiirlerin sürekli istinsah edilmesini sağlamıştır. Ele geçirilen Mahtumkulu Divanı devamlı istinsah edilmiş, hatta bahşılar şiirleri ezberlere bildikleri için divanı görmeden, okumadan, ezbere yazmış ve yazdırmışlardır. Bu divanlarda Türkmenlerin diğer önemli şairlerinin şiirleri de bulunmaktadır (Yılmaz 2005:88-89).

Nazar Bahşı'nın not defterinde de Mırat Talıbı'ya ait olduğu düşünülen bir şiir bulunmaktadır. Şiirin son dördlüğünde Talıbı'nın yerine Mahtumkulu'nun adı geçmektedir. Yine defterin sonunda bir de Leyla ve Mecnun Destanı'ndan bir şiir eklenmiştir. Şairin not defterinde 45 şiir tespit edildi ve bunları Türkmenistan'da yayımlanan divanlarla karşılaştırıldı. Bahşının açıklama amaçlı ekleyip parantez içine gösterdiği kısımları da olduğu gibi aktarıldı. Türkmenistan yayınlarında olup da Stavropol nüshasında olmayan beyitlerşiirlerin başında, Türkmenistan yayınlarında olmayan dördlükler ise tablodabelirtildi. Bahşı'nın defterinde bulunan ve Mahtumkulu'ya ait olan şiirler sırasıyla şunlardır:

1. Güzal Şirgazi (1959:145-146) (4.5.6.7.8. dördlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Mekan <i>tutıp</i> üç yıl iydim duzuñı	Mekan eyläp üç yıl iydim duzuñı,
2/2Sende <i>bilim aldım</i> , açıldı dilim.	Sende taglım aldı, açıldı dilim,
3/2Dost, <i>duşman</i> , gardaşım, hakı-yaranı,	Dost, rakıp, gardaşım, hakı-yaranı,
4/1Caşgun yüregime mövç urar, yatmaz	Coşgun yüregime mövç urar, yatmaz,
5/1Kutbda say gözläp <i>kemana</i> (yay) <i>düşdüm</i> ,	Kutbda say gözläp ummana düşdüm, aşdım,

2. Turkmeniñ (1959:13-14) (2.6.8. dördlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Amu <i>Derya</i> bile <i>Kaspiy</i> arası, 1/2Çöl <i>üstinden</i> öser yeli turkmeniñ,	Ceyhun bile Hazar arası, Çöl üstünden öser yeli turkmeniñ,
2/1Al-yaşıl <i>purenip</i> çıkar perisi (perizadı, 2/2Kükseyip <i>betiñe</i> urar <i>güliñ isi</i> ,	Al-yaşıl bürenip çıkar perisi, Kükeyip bark urar anbarıñ ısı,
4/3Bir suprada <i>hazır kılıpsa</i> aşlar,	Bir suprada tayyar kılınsa aşlar,
5/3Bilbilden ayrılıp, solup <i>sargaymaz</i> ,	Bilbilden ayrılıp, solup saralmaz,
6/4Magtımğulı sözler, <i>tagrıfın</i> turkmeniñ.	Magtımğulı sözler, tili turkmeniñ.

3. Oglum Azadi'm (1959:25-27)

Stavropol	Türkmenistan
2/2Baş alıp, nire gideli? 2/3Oturıp-turşu ädaly (ädebli)	Baş alıp, kayda gideli? Oturıp-turşu edaly,
3/3Gaşını çitmanotran. 3/4Gözleri gülen islerin.	Gaşını çitmay oturan. Gözleri gülen islärin.
4/2Hezl etmedim, dünä, senden, 4/3Dili datly süyci, lebi handan, 4/4Bir yağşy yoldaş islärin.	Häzl etmedim, dünä, senden, Tili süyci, lebi handan, Bir goyna salan islerin.
5/1Magtımghuly, ildim cahana,	Gul Magtım, geldim cahana,

Stavropol	Türkmenistan
Atası: 1/3Günde yüz pikir geler-geçer bu başa, 1/4Könlümi agırtma, sözümi yıkmagıl, oglum.	Azadi: Günde yüzköy geler-geçer bu başa, Agırtma, sözümi yıkmagıl, oglum.
Magtımghuly: 2/1Uyalardım sıırım paş eymmezdim, 2/3Mende-de yüz oy geler geçer her gün bu başa 2/4Könil isler, sapar kılşak, Atacan!	Magtımghuly: Utanardım (Uyalardım) sıırım paş eylemezdim, Yüz köy geler geçer her gün bu başa, Könil istär, sapar kılşak, Azadım!
Atası: 3/1Cepa urma, özün çağır mövlanı,	Atası: Cepa urma, özün goyma watanı
Atası: 5/2Bu yol bek beyhudadır (korkunıçlıdır) sen gidesiñ bar. 5/3Gel, gitmegil, senden köp dilegim bar,	Atası: Bu yol beyhudadır sen gidesiñ bar, Gel, gitmegil, olgum çoh terhosım bar,
Mahtımghuly: 6/1Kalbıma giripdir gitmek hövli, 6/3Könlüm kerı gaytarma, kılma terhosı)	Mahtımghuly: Kalbıma giripdir gitmek hövesi, Könlüm narov etme, kılma terhosı,
Atası: Kuran okap izgil, yağşy kelamdır, Rahimsız ovğandır, dini İslamdır. Garakçıdır yollar, hızdır, haramdır. Ölersin, yitersin, gitmegil, oglum.	Türkmenistan nüshasında yok.
Magtımghuly: Göreyin, sınayın, bu gün ıkbalım (bahtım), Yağşy günü – sähet gelib mi salım (ömrüm). Kast edip, canımga, yetse acalım, Bu yerde hem bolsa tapar, Atacan!	Türkmenistan nüshasında yok.

Atası: Dövletmemmet diyir, birge sapa süreli, Eysem, yibereli, sinap görelî, “Ämin” diy, tor, oglum, pata bereli, Bir “Alla” yar bolsun saña, git, oglum!	Türkmenistan nüshasında yok.
Magtımguılı: 10/2Köñül talvas, urar, gezer <i>yırakdan</i> , 10/3Her yerde sağlıgım iste(dim) ol <i>handan</i> 10/4Doga kılıp, <i>hana</i> yalbar, Atacan!	Magtımguılı: Köñül talvas, urar, gezer ırakdan, Her yerde sağlıgım iste ol hakdan, Doga kılıp, haka yalbar Azadım!

4. Gıdıcı Bolma(1959:71-75)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Gel, köñlüm, <i>men</i> saña nesihat äyläyin!	Gel, <i>eý</i> , köñlüm, saña nesihat kylaý:
4/1Mert <i>oglıdır</i> , <i>ile yayar</i> desterhan, 4/2Dogry söz üstünde berercan, 4/3Ömrünü <i>ötgerer</i> , <i>diýmez</i> bir yalan,	Mert ogludyr, ilge ýazar desterhan, Dogry söz üstünde berer <i>şirin</i> can, Ömrünü ötgürep diýmes bir ýalan,
6/3Rahimsiz zalımlar bagrı daş bolar,	Rehimsiz zalımlar bagrı daş bolar,
7/1Men <i>didim</i> bir niçe pendi-nesihat, 7/3Pesihat bilmegil, <i>barçası</i> nesihat,	Men diydim bir niçe pendi-nesihat, Pesihat bilmegil, <i>barça</i> nesihat,
8/1Magtımguılı, gövnuñdedir köp <i>ärman</i> 8/3Yetişer <i>bir gün</i> hakdan <i>bir</i> perman	Magtımguılı, gövnuñdedir köp arman Yetişer bir günü hakdan bu perman,

5. Atamıñ (2014:31) (4.5. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/2Geldi acal yolun <i>tutdı</i> atamıñ. 1/3Bu dünyäniñ işi <i>beylemaş</i> (<i>üzelden</i>) belli 1/4Ölerüniñ <i>uzunlygın</i> (<i>tanapın</i>) kesdi atamıñ.	Turdi acal yolun tusdi atamıñ. Bu dünyäniñ işi beylemiş beli Ömrüniñ tanapın kesdi atamıñ.
2/2Bu <i>dünyäniñ eşredinisöyledi</i> , 2/3Äsgi şaldan (<i>peşmetden</i>) artık <i>geyim</i> <i>geymedi</i> 2/4Ahırat öyi boldı atamıñ. (kasdı eksik)	Bu cahanıñ eşretini söymedi, Eski şaldan artık puseş geymedi Ahret öyi boldı kasdı atamıñ.
3/3Müñkür <i>bitmez</i> (işanmaz) muhsınlarıñ şeki yok. 3/4Pıgamber dostudır, <i>dostı</i> atamıñ.	Müñkür bilmez muhlıslarıñ şeki yok, Pıgamber destidir, desti atamıñ.
4/1Älem (alam) (bu pani dünyäde) içreadam galmaz, at <i>galar</i> , 4/4Yerde hoşvakt (rahat) yatar <i>teni</i> atamıñ.	Älem içre adam galmaz, at gezer, Yerde hoşvagt yatar postı atamıñ.
5/1Magtımguılı, <i>gizle</i> (<i>sakla</i>) <i>sırıñ</i> bar içde,	Magtımguılı, gizli sırıñ bar içde,

6. Kerem İslärin (2014:168)

Stavropol	Türkmenistan
2/2Baş alıp, <i>nire</i> gideli? 2/3Oturıp-turşu <i>ädalı</i> (<i>ädebli</i>)	Baş alıp, kayda gideli? Oturıp-turşu edalı,

3/3Gaşını çitmanotran. 3/4Gözleri gülen islerin.	Gaşını çitmay oturan. Gözleri gülen islärin.
4/2Hezl etmedim, dünyä, senden, 4/3Dili datlı süyci, lebi handan, 4/4Bir yağşı yoldaş islärin.	Häzl etmedim, dünyä, senden, Tili süyci, lebi handan, Bir goyna salan islerin.
5/1Magtımğulı, ildim cahana,	Gul Magtım, geldim cahana,

7. Turgıl Diydiler(2014:11)(2.4.5. 8.9.10.11.12.13.14.15. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/2Bir tört atlı gelip: "Turgul!" diydiler. 1/3Habar bereriz saña, pursat jayında	Bir dört atlı gelip: "Turgul!" diydiler. Habarımız bar saña, pursat cayında
2/1Aldılar-gitdiler, durgan yerimden,	İki divana tutdı golumdan,
4/1Bir atıñ ardına meni aldılar, 4/2Seyranda şol cal barıp durdılar,	Bir atıñ ardına bizi berdiler, Sayramda şol caya barıp durdılar,
5/4"İtirilen cayında goygul" diydiler.	"Getirilen cayında goygul" diydiler.
6/3Mest iner dek ak köpükler saçıpdir,	Esrek ner dek ak köpükler saçıpdir

8. Her Yana (1958:148-149) (5. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/3Ya, Yaradan, bir hemra ber! 1/4Köp muşakat degdi cana. (duşdi bu başa).	Ya Yaradan, bir yar bergil, Köp muşakat degdi cana.
3/2Kadırsıza yoldaş etme!	Nägadıra yoldaş etme,
4/2Doga kılıp, eliñ gergil,	Diyr sen doga kıl, el gergil,
5/1Yağşı ayal öle gelmez (düşmez),	Yağşı ayal ele gelmez,
6/1Magtımğulı, yansam-bişsem, 6/3Hövesim bar, bir yar guçsam! 6/4Diysen sözlerim erkana.	Magtımğulı, köysem-bişsem, Hövesim bar, bir gız guçsam! Diysen sözümü erkana.

9. Gözim Düşdi (2014:127)(2.3. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/4Mestana gözüm düşdi.	Messana gözüm düşdi.
3/2Hızmatta geler gullar,	Hızmata geler gullar,
4/2Ey, cennet içre bir gül,	Ey, cennet era bir gül,
5/2Köyüñde (yolıñda) bolam sergizdan! 5/3Magtımğulı diyr, ey mehriban (can),	Köyüñde bolam nalan Magtımğulı diyr, ey can,

10. Başdan Dogrusı (2014:251)(4.6.7.8. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
2/1Köñlümniñ hoşgähi –sen,	Gövnümiñ hoşgähi sen–sen,
4/2Her kişiden dövrän geçer, 4/3Namart, yiyidin aybın açar,	Her kişiden dövrän geçer, Namart, yigit aybın açar,

5/1 <i>Gel, Mağtımğuli, hemra bolsañ,</i> 5/2 <i>Horlıga galanıñ gövnüi alsañ</i> 5/3 <i>Yagşı bile ömür sürseñ</i> 5/4 <i>Ayrılmaz huşdan-şatlıkdan, dogrusı.</i>	Ger, Pıragı, hemra bolsañ, Naçar galan gövün alsañ Yagşı bilenoynapgüleñ Ayrılmaz huşdandogrusı.
---	---

11. Ayrıldım (2014:142) (2.3. dördlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/4 <i>Ol söver yardan ayrıldım.</i>	Ol sövdüğim yardan ayrıldım.
2/2 <i>Siya saçlı sümbülünden,</i>	Siya saç sümbülünden,
3/1 <i>Däli köñlüm arzımanı,</i> 3/3 <i>Sekiz cennetiñ bostanı,</i> 3/4 <i>Bakjalı bagdan ayrıldım.</i>	Däli köñlüm arzumanı, Sekiz cennetiñ bossanı, Bakcalı bardan ayrıldım.
4/1 <i>İlleri bar diñli-diñli,</i> 4/2 <i>Sovuk sovlı, ter ölenli (güllü),</i>	İlleri bar deñli-deñli, Sovuk suvlı, ter ölenli,
4/3 <i>Menzilheni (mekanı) bağı-bostan,</i>	Menzilgähi bağı-bossan,

12. Yarım Ya Cepbar! (2014:166)(3.4.5. dördlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/3 <i>Sansız söyüşdim, öysüz (oysız) ayrıldım</i> 1/4 <i>Bağılaşaň neýler yarım, ya cepbar!</i>	Sangısız söyüşdim, öysüz ayrıldım, Bağılaşaň neylär yarım, ya, Alla!
2/2 <i>Yüregimde yar hıyalı bar bile,</i> 2/3 <i>İmdi, lakin ayırdılar zor bile,</i>	Yüreginde yar hıyalı bar bile, İmdi, leykin ayırdılar zor bile,
3/1 <i>Ihlas bilensöymüşem men ol yarı,</i> 3/2 <i>Cövrendicigerim, gitdi kararı,</i>	Ihlas ile yar meni diyr, men yarı, Covrandı cigerim, gitdi kararı,
4/1 <i>Sözüm saňa yetmez, arzım aytmaga,</i> 4/2 <i>İşimiñ rovacı (rövi-aň bolsun) yokdur yetmege,</i>	Elim saňa yetmez, arzım aytmaga, İşimiñ rovacı (rövi-aň bolsun) yokdur bitmäge,
5/3 <i>Günahım köp bolsa, keremiñ kändir(köpdür),</i> 5/4 <i>Bağılaşaň neýleri yarım, ya cepbar!</i>	Cürmümçoh bolsa hem, keremiñ kändir, Bağılaşaň neýler yarım, ya,Alla!

13. Barmı Yaranlar(2. dördlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
Bolmuşam mesti-şeyda, Hezar, pişe, sed sovda, Halka men dey rısva, Bolan barmı, yaranlar?	Türkmenistan nüshasında yok.
5/2 <i>Rehim etmezler yaş tökse,</i> 5/4 <i>Dalan barmı, yaranlar.</i>	Rehim etmezler yaş dökse, Talan barmı, yaranlar.

14. Bu Gün (2014:146)(5. dördlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
2/2 <i>Övsün atar övüsip gül,</i> 2/3 <i>Aşık bolsan, munı yat bil,</i>	Övsün atar övüsip gül, Aşık bolsañ, munı yat bil,
3/1 <i>Tilsenuber şekeristan,</i> 3/3 <i>Goynuñ içre biten bostan,</i>	Til senewer şekeristan, Goynuñ içre biten bossan,
4/1 <i>Gül destesin tirer bolsañ,</i> 4/4 <i>Toti güftar rövan bu gün.</i>	Gül dessesin tirer bolsañ, Toti güftar zıban bu gün.

15. Müptela Kıldı (1959:50) (2.5.6.7.8. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
2/1Şumacalabomaz çäre, 2/2Cebrinden galdım bu zara,	Şom ecele olmaz çäre, Cebrinden kaldım bu zara,
2/1İndi bir dem kararım yok, 2/2Bu yerde durarım yok, 2/4Habarsız binova kıldı.	Şindi bir dem kararım yok, Bu menzilde durağım yok, Habarsız mahrum kıldı.
3/1Mahtımgulı çeker peryat,	Mahtımgulıkıldı feryat,

16. Bağtım Karadır (2014:47) (2.4.6.7.8.9.10.11.dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
3/1Pelege düş gelse, gaçıp gutulmaz. 3/2Tartar okı adam oğlu, atılmaz, 3/3Yeke yigidiň ömür adı tutımnaz	Pelege duşan aw gaçıp gutulmaz. Tartan okı adam oğlu, atılmaz, Yeke äriň ömür adı tutulmaz,
4/2Boş galdı dukanım, yok boldı barım,	Boş galdı dukanım, dargadı barım,

17. Görülsün İndi (2014:25)(6. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/4Degme, gan hoş urup, yörülsün imdi.	Degme, ol hoş urup, dökülsün imdi.
2/1Ozal başda cepbar bar ätdi yoktan,	Ozal başda cepbar bar etdi yoktan,
4/2Düşmana galmasın bütün malımız, 4/4Taňra gerek bolsa, berilsün imdi.	Düşmana galmasın beýtin, malımız, Taňra gerek bolsa, alınsün imdi.

18. Mala Seretmez (2014:334)(4.5.6. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/3Dogmadık oguldan, gardaş är yağşı,	Dogmadık oguldan, dogan dag yağşı,
2/1Atda ayak bolsa, özge sın bolmaz, 2/3Soveş günü goç yigitde müyn bolmaz, 2/4Garşı durar, ötkir yaya seretmez.	Atda ayak bolsa, başga sın bolmaz, Söveş günü goç yigitde üyn bolmaz, Garşı bakar, peykam yaya seretmez.
3/3Kimseler bukılıp, kimseler at uşlar, 3/4Abıray tapmasa, paya (olca) seretmez.	Kimse adam yıkıp, kimseler at uşlar, Abıray tapmasa, paya seretmez.
4/1Magtım gulı, garıp gövün bay edip, 4/2Kanagat ülkesin, bendi-cay edip,	Magtım gulı, garıp könlün bay edip, Kanagat ülkesin, bende-cay edip,

19. Gerekdir (1959:3) (1. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/3Goç yigitler il üstinde, 1/4Namus bilen har gerekdir.	Goç yigitler il üstünde, Namus bilen ar gerekdir.
2/2Sıpra yayıp nan tökmege, 2/3Abıray alıp, at etmege, 2/4Golunda malı gerekdir.	Saçak yazıp, nan dökmege, Abıray alıp, at etmäge, Golda malı gerekdir.
3/3Goç yiğide- ar galıcı,	Goç yiğide- ar galıcı,

20. Meydan Yoluksa (2014:333) (3. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
3/3Yigit ölse, hengam galar dovranlı,	Bedew ölse, meydan galar armanlı,
4/3Cay yerinde gayra galsa kartaydar, 4/4Goç yigide haşaň at yoluksa	Cay yerinde ize galsa garrıdar, Goç yigidiň atı çaman yoluksa
5/2Mert çeker gaygysın ilin-yuwardıň, 5/4Çındır diyip gaçar tuman yoluksa.	Mert çeker täsibin ilin-yuwardıň, Cendir diyip gaçar duman yoluksa.
6/1Magtımguılı, övüt bergil söz bile, 6/4Namart özin gizler, mihman yoluksa.	Magtımguılı, övüt bergin söz bile, Namart özin gizlär, mihman yoluksa.

21. Deňi-Duşumız (1.5. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/2Taratdı her yaga deňi-duşumız, 1/4Gızılbaşlar alıp, vayran eyledi.	Dargatdı her yana deňi-duşumız, Gızılbaşlar alıp, veyran eyledi.
2/2Niceler ızında sarayıp-solup, 2/3Kimi berip, anuň bahasın alıp,	Niceler ızında sargayıp-solup, Kimi berip, onuň bahasın alıp,
3/2Aglamakdan gül yüzlerim soldırdı, 3/4Duşmanımı şat-şadıman eyledi.	Aglamakdan gül yüzlerim soldurdi, Duşmanımı ceyhun derya eyledi.
4/1Köydürer şum pelek giň cebri-capanı, 4/3Mahtımguılı, yokdır bu sözümiň hatası, 4/4Pelek elip kaddım "dal" eyledi.	Köydürer şum pelek giň cebri-cepası, Magtımguılı, yokdır bu sözümiň hatası, Pelek elip kaddım duta eyledi.

22. Yörmeli Boldı (2014:26)

Stavropol	Türkmenistan
1/3Niçe zahmet çeken canlar, 1/4Cepana görmeli boldı.	Nice zähmet çeken canlar, Cepanı görmeli boldı.
2/2Arada göydi şirin can, 2/3Üstimizde rehimsiz han,	Arada köydi şirin can, Üstümüzde rehimsiz kan,

23. Gulana Göklen (1959:6)(2.4.5.6. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
3/2Güyci artar, Rum zarı dek, 3/3Alaşarsın, sen, aç böri dek, Işk edip meydana, Gökleň!	Güyci artar, Rum zarı dek, Aslışar sen, sen, aç böri dek, Işk edip meydana, Gökleň!
Gahrıman mertleriň girer söveşe, Dövletiň öňünden, (aldınkıdan) arta, Gılıç urup gızılbaş, Dolar sen Gürgene, Gökleň!	Türkmenistan nüshasında yok.

24. Öňi Ardı Bilinmez(1959:5)(2. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Yomut, Göklän tagsıp edip özinden, 1/2Çıksa goşun, aldı izi bilinmez,	Yomut, Göklän tagsıp edip özünden, Çıksa goşun, öňi-ardı bilinmez,
2/3Dökülerler, galalarıň alarlar,	Teke, salır yörüş etse yokardan

3/1Ehli iller <i>hav çekip</i> gelerler, 3/2Galaň yıkıp, <i>tagtın tartıp</i> alarlar, 3/3Dökülerler, <i>galalarını</i> alarlar, 3/4Yağının <i>namardı</i> , <i>merdi bilinmez</i> .	Ähli iller namıs edip gelerler, Galaň yıkıp, <i>tagtın</i> berbat kılarlar, Dökülerler, <i>galalarını</i> alarlar, Bu kentleriň üçü, dördü bilinmez.
---	---

25. Yaşımız (1959:4)(2. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
2/1Dervüşler köňli <i>cem dursun</i> namaza, 4/2Galmadık biz <i>gızılbaşın</i> horlugna,	Dervüşler köňli <i>cem bolsun</i> namaza, Galmalıň biz <i>gızılbaşın</i> horlugna,

26. Zarlar İçinde (2014:18) (4. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Çovdurhan görecim, <i>könül</i> diregim, 1/2Sen <i>vapat</i> bolup sen, <i>zarlar içinde</i> ,	Çowdur Han, görecim, <i>göwün</i> diregim, Sen <i>wepat</i> bolup sen, <i>zarlar içinde</i> ,
3/3Gara daglar dözmey, <i>başın</i> galdırdı, 3/4Çeşmin (gözim) <i>yaşı</i> , <i>duman garlar içinde</i> .	Pelek seniň <i>gül ömrüni</i> soldurdu, Hazan degdi, <i>now gunçañı</i> yoldurdu

27. Soňudagi

Stavropol	Türkmenistan
1/3Duşman görse, <i>dövüleşdi</i> ,	Duşman görse, <i>dövüşerler</i> ,
3/4Bek <i>yağsıdır</i> yoluň seniň.	Naybadaydır yoluň seniň.
4/3Töveginde <i>harman gursak</i> ,	Töreyitde <i>harman gursak</i> ,
4/4Aş dökmek <i>hıyalıñ</i> seniň.	Nan dökmek <i>hıyalıñ</i> seniň.
5/4Neçik geçdi <i>halıñ</i> seniň.	Niçik geçdi <i>halıñ</i> seniň.

28. Otur-Turuşın Görün (2014:329)(2. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
2/1Bir pul düşse bir <i>uflasın</i> (çomart) <i>çoluna</i> 2/2Gövsün açıp, <i>gezer gışın eline</i> , 2/3Hacatlı <i>bolsaňız gıza, keline</i> , 2/4Edebin, <i>erkanın</i> , <i>oturşın görüň!</i>	Bir pul düşse bir <i>üflasın</i> <i>goluna</i> Gövsün açıp, <i>gezer gışın yeline</i> , Hırdar <i>bolsaňız gıza, geline</i> , Edebin, <i>erkamın</i> , <i>oturşın görüň!</i>
3/1Tañrı <i>bizar, bilin</i> , <i>zekatsız baydan</i> , 3/3Merde <i>bir iş düşse</i> , <i>görer hundaydan</i> , 3/4Namardıñ <i>kişiden</i> (yoldaşından) (hemradan) <i>görüşin görüň!</i>	Tañrı <i>bizar erer zekatsız baydan</i> , Merde <i>her iş düşse</i> , <i>görer hundaydan</i> , Namardıñ <i>hemradan görüşin görüň!</i>
4/2Köňli <i>gış bolmaz, herne yaz bolar</i> ,	Köňli <i>gış bolmayın</i> , <i>dayım yaz bolar</i> ,
5/1Goç <i>yigidiñ at-yarığı şay bolsa</i> ,	Goç <i>yigidiñ at-yarığı şay bolsa</i> ,
6/2Gadırsız <i>yat bilen</i> <i>garındaş bolup</i> , 6/4Hocanıñ, <i>seyidiñ yirüşin görüň!</i>	Gadırsız <i>yat bile</i> <i>garındaş bolup</i> , Hocanıñ, <i>seyidiñ yörüşin görüň!</i>

29. Malına Degmez(2014:339) (2.3. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
------------------	---------------------

3/1Döwletli er gerek, söweşde serhoş, (parahat) 3/2Yat bilen barışsaň, bolar sengardaş, 3/3Yagşy ogul, yagşy hatm, hem gız gardaş,	Bedew gerek-äre söweşde serhoş, Yat bilen barışsaň, bolar garındaş, Yagşy ogul, yagşy ayal, gız gardaş,
Söz bilmeseň bileniňi aytmasaň, Söz sözledip, söz aslına etmeseň, Yay çekende dogrı garap atmasan, Ol okuň nişaniň yanına degmez.	Türkmenistan nüshasında yok.
5/2İymek, içmek, minmek, guçmak, söhbet 5/3Bir niceler, mıdam gılar tagatı, 5/4Niçeleriň,secdä başı deňmez.	İymek, içmek, münmek, guçmak, söhbeti Bir niçeler, mıdam gılar tagatı, Niçäniň, secdä cay alına degmez.

30. Döwleti-Malı Bolmasa

Stavropol	Türkmenistan
1/3İşleyuben iş bitirmez,	Goç yigidiň adı çıkmaz,
4/3Duzı şor, düşmanı güýçli,	Duzı zor, düşmanı güýçli,

31. Yat Bolar (2014:382) (3. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/3Gaçar agaň, iniň, bomaz hatırtıň,	Gaçar agaň, iniň, bomaz hatıraň,
2/1Garıp ayak yalaňgaç, kendir guşakdır, 2/3Garıplar at minsede eşekdir, 2/4Döwletliler eşek minse- at bolar.	Garıp ayak yalaň, kendir guşakdır, Garıplar at münüp, depse-eşekdir, Döwletliler eşek münse- at bolar.
3/1Bir dilek dileseň, mähümiň bitmez, 3/2Dostuň ihlas bilen merhamet etmez, 3/3Märeke de aydan sözüň tutulmaz, 3/4Dinlemezler, aydan sözüň “yel” bolar.	Bir dileg dileseň, möhümiň bitmez, Dostuň ihlas bilen mürevvet etmez, Märeke de aydan sözüň jay tutmaz, Diňlemezler, aydan sözüň “bat” bolar.
4/1Göreş bir abray, uruş bir destdir, 4/2Kişini kem sanan- özi näkesdir, 4/3Akıllılara gıbat etmek hebesdir, 4/4Gıbatkeşiň baran yeri ot bolar.	Göreş bir abraydır, uruş bir destdir, Kişini kemsiden-özi näkesdir, Bir mömine gıbat etmek hebesdir, Gıbatkeşiň gazananı ot bolar.
5/1Magtımguhı, şükür et sen, hudaga,	Magtımguhı, şükür eylegil, hudaga,

32. Garıplık (3.4. dörtlükler eksik)

Türkmenler bu şiiri 18. yüzyıl şairi Talıbı'nın şiiri olarak göstermektedir. Kafkas Türkmenleri son dörtlükte Mahtumkulu'nun mahlasını kullanmışlar.

Stavropol	Türkmenistan
1/2Gün-günden süyrenip geldi garıplık, 1/4Anım alıp, bagrım dildi garıplık.	Gün-günden sürünüp geldi garıplık, İgtıyarım goldan aldı garıplık.
2/1Baylık bir el kiri, yuvulsa gider, 2/2Garıp için açlık ölümden beter, Barlı gol uzatsa, heryana yeter, 2/4Hasretiň cepasın çekdi garıplık.	Baylık bir el kiridir, yuvulsa gider, Garıba açlıktır zäherden beter, Baylıel uzatsa uzatsa, heryana yeter, Golum baglap, bagrım dildi garıplık.

3/1Deň-duşy görende gayra <i>bakar</i> sen, 3/2Yoksuzlygy <i>yatlap</i> , iza basar sen, 3/3Sözün ile sıgmaz, özüň <i>yeser</i> yesir sen, 3/4Hatarda <i>guri sal gıldı garıplık</i> .	Deň-duşy görende gayra <i>teser</i> sen, Yoksulluk yat edip, için gısar sen, Sözün ile sıgmaz, özüň <i>öser</i> yesir sen, Hemme dertden yaman boldı <i>garıplık</i> .
Bayların gapısı bekdir, çaglıdır, "Aç" desen açılmaz, bentdir, bağıdır, Diliň gıskadır, yürek daglıdır, Uyadı, hayanı aldı <i>garıplık</i> .	Türkmenistan nüshasında yok.
5/1 Magtımgulı , köňli gamlı bolmagıl, 5/2Zınhar, alla adın dilden <i>almagıl</i> , 5/3Berimsiz- <i>bahıl</i> baylardan <i>tema kılmağıl</i> , 5/4İle <i>gelen mähnet</i> , boldı <i>garıplık</i> .	Talıbı ,diyrköňlüm gamlı bolmagıl, Zınhar, Alla adın dilden <i>salmagıl</i> , Görümsiz baylardan <i>umıt kılmağıl</i> , Bir zaman eğlenmez, geçer <i>garıplık</i> .

33. Barı Bolmasa (1959:46) (3.4.6. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/3Yüz tümenlik sözün <i>zata saymazlar</i> ,	Yüz tümenlik sözün şaya almazlar,
2/3Otlı, suvly <i>tamer</i> andan <i>yağşdır</i> ,	Otlı, suvly, tamug andan <i>yağşdır</i> ,
3/3Yaman gılık dostı <i>duşman gıladır</i> ,	Yaman gılık dostı <i>duşman kıladır</i> ,
4/2Her namarda <i>sargaydırma</i> yüzüňni,	Her namarda <i>sarartmagıl</i> yüzüňni,

34. Kaýsı Bilinmez

Stavropol	Türkmenistan
1/1Derdim <i>bardır</i> diyarımdan, dövrümden,	Derdim köpdür diyarımdan dövrümden,
3/3Hatınlarda <i>uyat</i> , gızda şerim yok,	Hatınlarda <i>haya</i> , gızda şerim yok,
4/1Kişiniň malına gözün <i>atarlar</i> ,	Kişiniň malına gözün <i>aldırlar</i> ,
4/2 <i>Tagsıp</i> edip, köňlde kine <i>doldırlarlar</i> ,	Täsip edip, köňlde kine <i>doldırlar</i> ,
4/3Bir-birini <i>nähak yerden öldirerler</i> ,	Bir-birini <i>nähak yere öldirler</i> ,
5/1Magtımgulı, can <i>mahmandır</i> , gövde lăș,	Magtımgulı, can <i>mıhmandır</i> , gövde lăș,
5/3Bu <i>eyamda baş-ayakdır</i> , ayak-baş,	Bu <i>eyyamda baş-ayakdur</i> , ayak-baş,

35. Ay-Günüňiz Batmaga (2014:286)(2.5.dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Altmış <i>yaşan</i> , yetmiş yıldı sopular! 1/3Çöl <i>yerlerde</i> tazı görmän <i>tilkiler</i> , 1/4Hıyal eder yatan şiri <i>basмага</i> .	Altmış yaşlı, yetmiş yıldı sopular! Çöl-derede tazı görmän <i>tilkiler</i> , Hıyal eder yatan şiri <i>atmaga</i> .
2/1Agsak keyik yüz torsuga <i>tutdurmaz</i> 2/2Şir <i>balası</i> togsan <i>tilkâ</i> <i>tutdurmaz</i> , 2/3Öli yılan müň <i>kelpezä</i> (<i>suliçan</i>) <i>yutdurmaz</i> 2/4Akıl <i>gerek</i> bu işlere <i>yertmege</i>	Agsak keyik yüz torsuga <i>tutdurmaz</i> Şir <i>beçesi</i> togsan <i>tilkâ</i> <i>tutdurmaz</i> , Öli yılan müň <i>kelpezä</i> <i>yuvtdurmaz</i> Hanı aklıñ bu işlere <i>yertmege</i>

3/3Müñkürlercem bolup, yıkdı Kábäni, 3/4Yezit (Arabistan'da Ala garşı adam) gitdi ağaçların satmaga.	Kapırlar kast edip, yıksa Kábäni, Müñkür barar ağacını satmaga.
4/1Yüregim sabırdan, gitdi kakarım, 4/2Yaman işdir, yaman söz är-ärden! 4/3Pikar gelip men, beyle diyardan (ülkeden, yuvurtdan). 4/4Rıza bolup men, başım alıp gitmege.	Yüregim sabırdan, gider karardan, Yaman işdir, buguz bolmak är-ärden! Bizara gelip men, beyle diyardan, Cür bolup men, başım alıp gitmäge.
5/1Magtımguı, bildim: bagtım garadır, 5/2 Ganımım güyçlüdir, ıkbalım keçdir, 5/3(bagtım kemdir) 5/4 Niyetim Kábedir, hıyalım Hacdır, Ikrarım bar, haç tovabın etmege.	Magtımguı, bildim, bagtım biweçdir, Gıbatım güyçlüdir, ıkbalım keçdir, Niyetim Kábedir, hıyalım Haçdır, İhlasım bar, haç togabın etmäge.

36.Döke Başladı (2014:326) (3.4. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
Gömüldi deryalar, yıkıldı dağlar, 1/2 Yetimler gözyaşın töke başladı, 1/3Orrapsıdan bolan, haramhoz begler, Her dagbir yanından yıka başladı.	Gömüldi deryalar, yıkıldı dağlar, Yetimler gözyaşın döke başladı, Orrapsıdan bolan, haramhor begler, Yurdu bir yanından yıka başladı.
2/3Kazılarıñ kəri, temükidir, nasdır 2/4Akça görse gıza çöke başladı.	Kazılarıñ kəri, çay, nasdır, Bir bozuk nişana tuta başladı.
3/1Dünyäde süythoriñ pul yıkmagakasdı, 3/2Baylarıñ malları zekatsız ösdi, 3/3Taba ediñ, gözüm bir yamanlık ärdi, 3/4Dost dostuñ öyüni yıka başladı.	Dünyäde süythoriñ pul yıgmaga derdi, Baylarıñ malları bizekat erdi, Toba ediñ, gözüm bir yaman gördi Bi-günä, bir-birin yaka başladı.
4/4Herne tapsa, dınmay yıga başladı.	Herne tapsa, dınmay dıka başladı.

37. Gaça Başladı (2014:319) (5.6.7. 9. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1İmdi bildim zamananıñ azgının, 1/3Gayta asılsızlar asılzadalardan, 1/4Edep saklaman, töre çıka başladı.	İmdi bildim zamananıñ azanın, Gayta bedasıllar asılzadadan, Pisint etmey, töre geçe başladı.
2/1Rıya boldı köpün okan namazı, 2/2Tanrı hiç birinden bolmadı razı. 2/3Pıgamber ornunda otıran kazı, 2/4Akça üçin elin aç a başladı.	Irya boldı köpün okan namazı Tañrı hiçbirinden bolmadı razı Pıgamber ornunda oturan kazı Para üçin elin aç a başladı.
3/2Bir pıl üçin, müfti berer rovayat, 3/3Bil: bu işler- nişanayı kıyamat, 3/4Zalımlar tobasız öte başladı.	Bir pul üçin, müfti berer rovayat, Bil: bu işler- nişanayı kıyamat, Zalımlar bitoba öte başladı.
4/1Pakırlar horlanıp, yüzün sarfaydıp, 4/2Kazı töresin tapıp, reñgin gızardıp, 4/3Zalımlar mazlumıñarkasın gabardıp	Dadhahlar turuban, yüzün sarardıp Kim töresin tapıp, reñnin gızardıp, Zalımlar mazluma sırtın gabardıp,

5/4Panıdan bakıya geçe başladı.	Panıdan bakıya göçe başladı.
6/1Kazı bolan bir <i>cavapda</i> durmadı, 6/2Gice <i>mähnet çekip</i> , kitap görmedi, 6/3Şerigat <i>ugrunda</i> dogrı yörmedi, 6/4Nebe üçin imansız öte başladı.	Kazı bolan bir <i>cogapda</i> durmadı, Gice mihnet tartıp, kitap görmedi, Şerigat sözünde dogrı yörmedi, Nebs üçin imansız öte başladı.
7/2“Bäs gün” sınağa <i>yiberdi seni</i> , 7/3Sende <i>ozal öten cannar ganı</i> , 7/4Her kim <i>naobatında</i> öte başladı.	“Bäs gün” sınağa <i>iberdi seni</i> , Senden burun öten <i>cananlar hanı</i> ? Her kim <i>nobatında</i> öte başladı.

38. Daman Galmadı (1959:118-120) (3.5.6. dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/3Dövletli <i>baylarınduz-tahamında</i>	Dövletli baylarıñ <i>duz-hareminde</i>
2/3Tanrıdan bihabar goşun uzatdı, 2/4Tanrıyı bir bilen merdan galmadı.	Taňrıdan bihabar goşun uzatdı, Taňrıyı bir bilen merdan galmadı.
3/3Öhli -dil dünyäden özün gutardı,	Ähli -dil dünyäden özün gutardı,
4/2Yerden <i>göterildi</i> bereket-giya (peyda), 4/3Dervuşlar tagatın eyledi rıya,	Yerden <i>götermedi</i> bereket-giya, Dervüşler tagatın eyledi rıya,
5/2Burunkı <i>yörüşen</i> dostlarıñ <i>ganı</i> ? 5/3Abray bile <i>tabşırakor</i> bu canı	Burunkı <i>hemneşin</i> dostlarıñ <i>kanı</i> ? Abray bile <i>tabşıraver</i> bu canı

39. Kul u Kal Bolar (3. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Her kişiniñ iki bolsa <i>hatını</i> , 1/3Şatlık sürüp <i>görecegi</i> hal bolar.	Her kişiniñ iki bolsa <i>ayalı</i> , Ovkat sürüp <i>gördücegi</i> hal bolar.
2/1Birin söyüp, birin eylese <i>hor</i> ,	Birin söyüp, birin eylese <i>naçar</i> ,
3/1Gahar <i>eyläp</i> , gelmez bolsa <i>yanına</i> ,	<i>Gahr</i> <i>eyläyip</i> , gelmez bolsa <i>yanına</i> ,
4/3Alla görkezmesin <i>yaman hatını</i> ,	Eýäm görkezmesin <i>yaman hatını</i> ,

40. Çatıp Bolmayır (1959:95)(3. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/2Düybi <i>bir</i> bolmasa, çatıp bolmayır,	Düybi <i>bir</i> bolmasa, çatıp bolmayır,
2/1Kiçkey <i>zattan</i> bolmaz beyik minara, 2/2Yaman <i>hatın</i> duşsa bir yağşı <i>ere</i> , 2/3Başın kesip, ganın <i>töküp</i> kenara,	Kelte diñden bolmaz beyik minara, Yaman <i>heley</i> duşsa bir yağşı <i>äre</i> , Başın kesip, ganın <i>döküp</i> kenara,
3/1Pakırlar mal <i>ister</i> , baylar zer diyer,	Pakırlar mal <i>istär</i> , baylar zer diyer,
4.Hatınıñ <i>yamanı</i> sırımı gizlär, Dogrını yaşrıp, yalanın sözlär, Ol, şeytan azdırsa, başgamı gözlär, Asılha, pikrine yetip bolmayır.	Türkmenistan Nüshasında Yok.

41. Mal Yağşı (2014:378)(4.5 dörtlükler eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Adam bolup adam gadrın bilmeyen, 1/2Andan yene otlap yören mal yağşı, 1/3Sözlegende söz magnasın bilmeyen, 1/4Ondan yene sözlöp bilmez lal yağşı.	Adam gadırın bilmän yören adamdan, Ondan ýene otlap yören mal yağşı Söz manısın bilmän sözlän adamdan, Ondan yene sözlemeyen lal yağşı.
2/3Her bir yerde bir bazarsız şäherden, 2/4Ondan yene bir gulap yatan çöl yağşı.	Ey yaranlar, bir bazarsız şäherden, Ondan ki bir güwläp yatan çöl yağşı.
3/2Yadından çıkarmaz bayramı-toyı,	Yadından çıkmayı bayramı-toyı,
4/3Yat illerde ayrıçılık çekenden,	Yat illerde mısapırlık çekenden,
5/2Bu dünyä tutdurmaz, düşmandır düypden, 5/3Märekede peyda soñu gelmez, yaman sözden, 5/4Andan yene bir şovlap osen yel yağşı.	Bu dünyä tutdurmaz, çüyrükdir düypden, Añırsı gelmeyen gurı, bat gepden, Andan yene bir şuwlap öten yel yağşı.

42. Anlamaz (1959:20-21) (2. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/1Asılsıza beglik yetse bir günde, 1/2Alar avın, salar guşun anlamaz 1/3Yarlılığı görmeyen uyatsız begler, 1/4Pakırların gözde yaşın anlamaz.	Bedasıza beglik yetse bir günde, Alar avın, salar guşun anlamaz Yarlılığı yörişen nurbatsız begler, Pukaranın gözde yaşın anlamaz.
2/1Mertden dilek etseñ aydar: "yağşı bolar!"	Mertden dileg etseñ aydar:"hup bolar!"
3/1Hak yoluna her kim hayır-ıhsan kılsalar, 3/3Namart duşman görse, gaygıdan öler, 3/4Goç yiyitler dördün başın anlamaz.	Hak yoluna her kim hayır-ıhsan kılar, Namart duşman görse, gussadan öler, Goç yiyitler tördün başın anlamaz.
4/1Magtımğulı, beg yanında söz başlar,	Magtımğulı, beg yanında til başlar,

43. Gıbatkeş (1959:131-132)(3. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1. Dörtlük Ömürün yele yiberme, azma yoluñdan, (paliñden)	Ömürün yele berme, azma yoluñdan,
2. Dörtlük Gähi buzdan tagtlar, otdan öyler, Gatır dek çıyanlar, bugrı dek möler,	Gähi buzdan tagtlar, ataşdan öyler, Gatır dek çıyanlar, bugra dek möyler,
3. Dörtlük Gunahın agramı basar üstününden,	Gunahın agramı basar üstününden,
4.Dörtlük Düşüben, hor bolsañ, görgül özünden, Tiliñi tartmasañ haram sözüñden,	Düşüban, hor bolsañ, görgül özünden, Tiliñi çekmeseñ haram sözüñden,

44. Nas Atan (4. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
1/2Köp yıgar sen, mıdam işiñ nas atan, 1/4Galar dovzah içre, teniñ, nas atan,	Köp aklar sen, mıdam işiñ nas atan, Galar dovzah içre, laşiñ, nas atan,

2/2Aya hakıp, üç mısgalmatar sen,	Çala owup, üç mısgaldan tartar sen,
3/1Namaza duranda, üstüne akar, 3/3“Veyil” yulgasında (cayda) tütüniň çıkar,	Namaza duranda, üstüne akar, “Veyil” diygen cayda tütüniň çıkar,
4/2Gelse humar, imanını yandırar, 4/4Zehir bolar içen aşıň, nas atan!	Gelse humar, imanını yandırar, Murdar bolar içen aşıň, nas atan!
5/1Her adamı görseň, gizläp gaçar sen,	Bir adamı görseň, gizläp gaçar sen,
6/2Cınaza okamay, burnuň dilerler, 6/3Sakar (ziyaratdan dışda) diyen caya seni soraralar 6/4Niçik bolar, anda başıň, nas atan.	Cınaza okaman, burnuň dilerler, Sakar diygen caya seni salarlar, Nara döner, için-daşıň, nas atan.

45. Armanım Galdı (2014:140)(2. dörtlük eksik)

Stavropol	Türkmenistan
3/2Gezdim ilimden <i>daş bolup</i> ,	Gezdim ilimden uyalıp,
4/2Yörmedim cahanı <i>yortup</i> ,	Yörmedim cahanı gezip,
4/3Zahmet çekip, <i>azap görüp</i>	Zahmet çekip, azar tartıp,

3. Divanlarda Tespit Edilemeyen Şiirler

3.1. Panı Cahana

Kimse bazar tutup, girdi dukana,
Kimsäni getirmez panı cahana,
Bag içinde kimi göyduň erkana?
Dag içinde men misgine yurt kıldıň.

Kim namaz okımaz, kim roza tutmaz,,
Kimse pälin açtar, gicesi yatmaz,
Kimse sözi adam canına yokmaz,
Kimseleriň sözün kesapat kıldıň.

Adam oğlu ıglar, yürekde ahı,
Diňlemez gardaşı, kadir hudahı,
Kimselere vatan kıldıň dovezahı,
Kimselere behit mürevvet kıldıň.

Mahtımgulı diýer, derdi halını,
Soran bolmaz meniň bu ahvalımı,
Kimseleriň toprak kılıp malını,
Kimseler topragın zebertet kıldıň.

3.2. Sıpatından Bellidir

Her başı saçlını hatın dimäñiz,
Hatın oldur, sıpatından bellidir,
Kir saklamaz oğlanını, özüni,
Gaşı, gözi, gabagından bellidir.

Bir niçe hatınlr akılsız-akmak,
Her sözi eriniñ canını yakmak,
Ne hacatdır eriñ yüzüne bakmak,
Hayvan erur (hayvandır ol) gılığından bellidir.

Yaman hatın manlay saçı top bolar,
Sözlände yaman sözi köp bolar,
İşiginiñ aldında çöp-çör köp bolar,
Çıkarmaz külünü, ocağından bellidir.

Tagrıpın aydalı yağşı hatınıñ,
Yağşınıñ kadrın bilgil çın anıñ,
Hazırdır gelene aş bilen nanıñ,
Çın keyvanı (saturn) saçağından (destarhanından) (destemal) bellidir.

Yağşı hatın güler eriniñ yüzüne,
Müñ can gurban anıñ her bir sözüne,
Cennet bolar dergayına-özüne,
Gazanından, tabağından bellidir.

Mahtımgulı, goluñ tartgıl haramdan,
İmanıña kemçilik eter zıyandan,
Yağşılığı umut etli yamandan,
Bolcak oğlan yaşlığından bellidir.

3.3. Yarım Görünmez

Turgul, Cebrayıldan habar sörayın
Ne sebäpdır güzel yarım görünmez?
Telmerit gapıña günde barayın,
Ähdi-peyman, ol ıkrarım görünmez.
Pelek asıyasın (rahatın) bikarar kılmış
Namısdan daş düşüp, hakdan uyalmamış,
Yiğitler gajayıp, goca (lan) yigidemiş,
Çırağım öçüpdır, narım görünmez.
Bahıllar mert bolıp, geda şa bolup,
Mertler namart bolup, pir dinden galıp,
Azanlar kesilip, mescit yapılp,
Hakdan özge bir azarım görünmez.
Mahtımgulı aydar, bu ne hekayat,
İl barı alımdır, tutmaz nesihat,
Asmandan inıpdır zemine apat (kelamat)
İsa, Mäti, Malik ajdar görünmez.

4. Nazar Bahşının Defterindeki Mahtumkulu Destanının Sonunda Yer Alan Leyli Mecnun Gazeli

Leyli Mecnun Gazeli

Kadır Alla! Müň bir adıň hakından,
 Cefası köp bu dünyäden al meni,
 On sipagiň, yeke zatiň hakından,
 Cefası köp bu dünyäden al meni
 Kimse gelip munda yetdi murada,
 Maksat yolin tapman kaldı arada,
 Mundan artık men galmayın izaga,
 Cefası köp bu dünyaäden al meni
 Megder bu dönyaniň kemsigi biter,
 Öz lutgiňa alıp, gövnimi köter,
 almasañ, günden-gün bänetim artar,
 Cefası köp bu dünyaäden al meni.
 Miskin başım köp cefaga batırdı,
 Bıçagını istihana yetirdi,
 Bir şat edip, müň ıgladıp getirdi,
 Cefası köp bu dünyaäden al meni.
 Haşık bolan, ışik odına dalaşar,
 Canın berip, cenanına ulaşar,
 Leyliden galmanı, ölsem yaraşar,
 Cefası köp bu dünyaäden al meni.
 Ruhsat bergil, can koşılsın canına,
 Vasil bolsın, ol gövheriň kanına,
 Gövün kaşı pervaz eder yanına
 Cefası köp bu dünyaäden al meni.
 Mecnun aydar: hak yetişsin hallara,
 Aklım hayran, gözüm geryan yollara,
 İndi bakman, sagim bile sollara,
 Cefası köp bu dünyäden al meni

SONUÇ

Mahtumkulu elyazmalarının çoğunluğu, Türkmenistan'da Türkmenbaşı Milli El Yazmaları Enstitüsün'de bulunmaktadır. Üç yüze yakın el yazmasında bulunan şiirler, halkın alayabileceği bir dille yazıldığı için bu şiirler kolayca ezberlenmiş ve nesiller arasında aktarılabilmektedir. Mahtumkulu'nun şiirleri, bahşılar tarafından toylarda, meclislerde ezgili bir şekilde söylenmiştir. Kuzey Kafkasya Türkmenleri arasında da meşhur olan Mahtumkulu şiirleri genel olarak Türkmenistandaki nüshalara benzemekle birlikte, aralarında bazı ses, şekil ve kelime farklılıkları vardır. Kuzey Kafkasya nüshasındaki şiirlerinin bazı beyitlerinin eksik, bazı beyitlerin fazla, bazı beyitlerin ise ses ve şekil olarak Türkmenistan'da yayınlanmış olanlardan farklı olduğu görülmüştür: "Köp yıgar sen, mıdam işiň nas atan-Köp aglar sen, mıdam işiň nas atan"

"Galar dovzah içre, *teniň*, nas atan- Galar dovzah içre, *läşiň*, nas atan" vb.

Mahtumkulu'nun kendi el yazmalarının günümüze ulaşmaması onun eserlerinin ayrı ayrı

yazıcılar tarafından kaleme alınması da sözcüklerin anlaşılmasını belli derecede zorlaştırmaktadır. Bu nüsha çözüme kavuşturulamayan, anlaşılmayan bazı beyitleri çözümlenmede faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu şiirler vasıtasıyla da Mahtumkulu'nun birbirinden çok uzak coğrafyalarda yaşayan Türkmenler arasında bir gönül köprüsü vazifesi görmüş olduğu görülmektedir.

SUMMARY

Mahtumkulu, recognized as the greatest poet of Turkmen literature. Mahtumkulu was a poet and social leader who was not indifferent to the social problems of his era and tried to lead and give hope to his society. The poems of Mahtumkulu cover all aspects of Turkmen way of life. Mahtumkulu has created from the Turkmen court of literature written in the comprehensive and written monuments by his poetry. Mahtumkulu is a spiritual healer of the human soul. Admonition and advice, expressed by the poet in his verses, serve as a healing balm for the human spirit, as wings for the aspiring soul; as an engine for new achievements. It is for this reason that despite the passage of many epochs, and despite the transformations of life styles, the value of the poetry is not lost but rather becomes more and more significant.

In the eighteenth century there was a significant obstacle for realization of the fundamental social idea of Mahtumkulu to unite all Turkmen tribes. During that century there was a strong discord among many different Turkmen tribes, and each tribe had to search for its own way of survival.

Stavropol Turkmen, who is called as Truhmen by Russian Turcologists, went out from Mangışlak and settled Caucasus then Stavropol and around. During Stavropol Turkmen, travelling to Caucasus and after settled Stavropol, have been in touch with Nogays, Kalmuks, Tatars, Kumuks, Kirghizs, Kazakh and made neighbourhood. Stavropol Turkmen are clans of Söyünacı, İğdir and Çovdur. Turkmen, depending on Russian policies, in order to adapt quickly to Russian culture, are provided live with especially Russian, Tatar and Nogai. Russian, did not recognize Turkmen the right to education in their own language. As a result, Turkmen have started to lose their language. Tatar and Russian researchers called as Truhmen to Turkmen who lives Stavropol and around and called as Truhmenish to their language. Turkmen did not adopt this Truhmen name. Stavropol Turkmen Turkish, is one of Turkish dialect will be lost the near future. Stavropol Turkmen Turkish has a special place among Turkish languages in terms of has properties of both East and West Turkish. In language of Stavropol Turkmen, some forms are seen which come from Old and Middle Turkish have been saved in our day. It is possible to see Stavropol Turkmen Turkish, under the influence of Kipchak dialects, the effects of these dialects in some morphological constructions. In this paper, Stavropol Turkmen Turkish obvious morphological differences have been tried to reveal from Turkmenistan Turkish writing language.

As well as being loved by all the Turkmen who have been ruled, Stavropol is a well-known and well-liked poet. In this study, the copies of Mahtumkulu's poems known between Turkmenistan and Turkmen of the North Caucasus will be compared. In addition, Mahtumkulu poems that are not found in the Turkmenistan version will also take place. The Mahtumkulu poetry, which is also famous among the Turkmen of the North Caucasus, is generally similar to the manuscript in Turkmenistan, but there are some differences in sound, shape and vocabulary. Some of the couplets of the poems in the Northern Caucasus are missing, some couplets are different, some couplets are different in sound and form from those published in Turkmenistan. The fact that Mahtumkulu's own manuscripts do not arrive on a day-to-day basis and his works are taken separately by the writers makes it difficult to understand the words at once.

KAYNAKLAR

- AŞIROV, Annakurban (1984), *Magtımğulınıñ Golyazmalarınıñ Tesviri*, İlim:Aşgabat.
- AŞIROV, Annakurban (2012), Mahtumkulu Firaki: Türkmen Halkının Millî Gururu, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 9 (4). Aralık. s. 7-22. Ankara.
- AZMUN, Yusuf (2012). Türkmen Şair Magtımğulu ve Onun Eserleri Hakkında Bilinmesi Gereken Konular, *Belleten*, 2012(1), s.85-122.
- BİRAY, Himmet (1992), *Mahtumkulu Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- CANKURT, Hasan (2013), Mahtumkulu Firâki'nin Şiirlerinde Muhteva, *Turkish Studies*, Vol. 8/9. s. 911-953.
- ÇARIYEV, M. (1989), Magtımğulu ve Aydim Saz Sungatı, Magtımğulu-250, *Şahır Hakında İlmî Dokladlar, Makalalar ve Habarlar*, s.276-284, Aşgabat:İlim.
- ÇETİN, Ayşe Y., Çetin İsmet (2015), Mahtumkulu Düşüncesinde Türklük, *Uluslar arası Mahtumkulu Firaki Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.82-88.
- ERDEM, M. (2012), Mahtumkulu'nun Şiir Dünyasının Anlam Yönü, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 9(4). s. 72-81.
- GARRIYEV, Baymuhammet Atalıyeviç (1959), *Magtımğulu*, Türkmen Döwletneşir: Aşgabat.
- GARRIYEV, S. A. (1975), *Türkmen Edebiyatınıñ Tarihi-* Tom II. Aşgabat: İlim.
- GULLA, Nazar (1998), Türkmenin Manevi Kalesi, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi*, Sayı 18, *Tömer Dil ve Öğretim Merkezi*, Nisan 1998, Ankara: Cem Ofset.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1976), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KÜRENOV, S. (1989), *Magtımğulu Stavropol Türkmenleriniñ Arasında*, Magtımğulu-250, *Şahır Hakında İlmî Dokladlar, Makalalar ve Habarlar*, S.72-83, Aşgabat:İlim.
- SARI, Berdi (2008), Mahtumkulu'nun Şiirsel Coğrafyası, *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Cilt IV. S. 3809-3820, Ankara:TDK Yayınları.
- TÜRKMEN, Fikret (2009), Türk Edebi Geleneğinde Yunus Emre, Karacaoğlan, Mahtumkulu Çizgisi, *Milli Folklor*, Sayı, 84. s. 18-22.
- TEMİZKAN, Mehmet (2010), Onsekizinci Yüzyılın Şartları İçinde Mahtumkulu, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 10 (1). s. 173-184.
- YILMAZ, Hayati (2006), Mahtumkulu'nun Divanı'nın Nüshaları ve Türkmenbaşı Milli Elyazmaları Enstitüsü 400-E Numarada Kayıtlı A Nüshasında Bulunmayan Şiirleri, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3 (2), s. 86-156, Ankara.